

ארס פואטיקה

קטעים נבחרים

מלטינית: יואב גלבע

קוֹינְטוּס הוֹרְטִיוּס פֶּלְקוּס הוא משורר רומאי שנולד בדרום איטליה בשנת 65 לפני הספירה ומת ברומא בשנת 8 לפני הספירה. מן המעט שידוע על חייו אנו יודעים שחייו עונו, אך גם זכה להשכלה גבוהה ויוקרתית שבמסגרתה העמיק רבות בפילוסופיה ובספרות היוונית. בשנת 44 לפני הספירה, בגיל 21, מצא עצמו הורטיוס בשורותיו של פרוטוס בזמן מלחמת האזרחים שהתחוללה ברומא. על מילוי תפקידו זכה להכרה ולתארים בעלי כבוד. לבסוף, בנפול ברוטוס והתאבדותו, הצליח הורטיוס להימלט. בשובו לרומא מצא משרה כפקיד אוצר. בתקופה זו התיידד עם כמה ממשורריה הגדולים של רומא, ובהם ורגיליוס, והם הכירו אותו לפטרון הידוע מיקנס, מקורבו ויועצו של הקיסר אוגוסטוס. מייקנס צירף את הורטיוס לחוג המשוררים שהקיפו אותו. הקיסר אוגוסטוס אף הוא התרשם עמוקות מכשרונו של הורטיוס, והעניק לו את הכבוד לחבר את שיר היובל לכבוד חגיגות המאה שנערכו בשנת 17 לפני הספירה.

ארס פואטיקה (מילולית: "אומנות השירה") הוא השם המיוחד בימינו למסתו השירית של הורטיוס אשר מופיעה באחד מספרי איגרותיו, ובה הוא פונה אל בניו של איש בשם פיסו. הורטיוס שוטח ביצירה זו את משנתו בנוגע לעשייה נכונה של המלאכה השירית. "ארס פואטיקה" כתובה במקורה במשקל הקרוי הקסמטר דקטילי, המורכב משש יחידות מטריות – על פי רוב חמש הראשונות תהיינה דקטיל (הברה ארוכה ואחריה שתיים קצרות), ויחידה אחרונה שהיא ספונדיאוס (שתי הברות ארוכות). תרגום לעברית לאיגרותיו של הורטיוס, במשקל ההקסמטר הדקטילי המקורי, ראה אור בתרגומה של רחל בירנבאום. התרגום שלפניכם לא נוקט את המשקל האמור, כי אם נע בגמישות ריתמית בין טור לטור. בחירה זו נובעת מתוך הכרה בחוסר הטבעיות של המשקל האפי בשפה העברית השגורה, ומתוך תחושה כי הבחירה בחופש המשקלי מגלה את גדולתו של הורטיוס כמשורר בעל התכונות שבה מזהות עמו. אנו מביאים פה קטעים נבחרים מהיצירה.

לו יִבְקֹשׁ צִיר לַחֲבֵר צוֹאֵר שֶׁל סוֹס
 לְרֹאשׁ אִשָּׁה, לְהוֹסִיף נֹצוֹת צְבָעוֹנוֹת
 לְאִי־בָרִים שֶׁלְקָטוּ מִכָּל עֵבֶר, כֶּךָ שֶׁלְדָג
 מִכֶּעֶר תִּשְׁלַם עֲלֶמָה נָאָה כַחֲלֵק עֲלִיוֹן,
 הוּא חֲבָרִים, הִתְעַצְרוּ צְחוּקְכֶם כִּשְׁתַּפְּגִשׁוּ בַּמַּחֲזָה?
 הָאֲמִינוּ בְּנֵי פִיסוֹ, שִׁדְמָה לִיצִירָה הַנְלוֹזָה הַזֹּאת
 סֶפֶר, שְׁמִרְכִּיבִיו, כְּמוֹ חֲלוֹמוֹת שֶׁל חוֹלָה,
 יַעֲצְבוּ לְרִיק, כֶּךָ שְׁמִכֶּךָ רָגַל וְעַד רֹאשׁ לֹא יִבְיֵעוּ
 צוּרָה אֲחִידָה. אוֹמְרִים, "לְצִירִים וְלִמְשׁוֹרְרִים תָּמִיד הִיְתָה
 הֵילָלֶת הַמַּצְדָּקֶת לְהַעֲזוֹ כְּאוֹת נִפְשִׁים",
 וְאֵנְחָנוּ יוֹדְעִים, וּמִבְקָשִׁים אֶת הַזְכוּת הַזֹּאת, וְנוֹתְנִים בַּחֲזָרָה.
 אֵךְ אֵל יִזְדַּגּוּ חֵיוֹת פָּרָא עִם חֵיוֹת מִבֵּיתוֹת, וְאֵל
 יֵאָחוּ נְחָשִׁים עִם צִפְרִים, נִמְרִים עִם כְּבָשִׁים. [...]

מִרְבִּיתָנוּ הַמְשׁוֹרְרִים, מוֹרִינוּ וְצַעֲרִים הָרְאוּיִים לְמוֹרִינוּ,
 מְרִמִּים לְמִרְאָה הָאֶמֶת – אֲנִי מֵתְאַמֵּץ לְקַצֵּר,
 וְאֲנִי נַעֲשֶׂה בִלְתִּי מוֹבָן; מִי שֶׁשׁוֹאֵף לְדַבָּרִים מְלֻטָּשִׁים,
 הַעֲצָמָה וְהַחֵיוֹת נוֹטְשׁוֹת אוֹתוֹ; הַמְתִּימֵר לְנִשְׁגָּבוֹת נַעֲשֶׂה נְפוּחַ,
 הַנִּדְרָךְ בְּהַחֲמָרָה וּבִפְחַד מִמְּהוּמָה, זוֹחֵל עַל הַרְצָפָה,
 וְהוּא אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לִגְנוֹן נוֹשֵׂא אֶחָד, הַפֶּלֶא וְפֶלֶא
 צִיר דּוֹלֶפִּין בִּיעֲרוֹת, חֲזִיר בַּר עַל גְּבִי גָלִים –
 הַמְלֻטוֹת מֵאֲשָׁמָה מוֹבִילָה לְחֶרֶפָה, אִם הִיא נַעֲשִׂית בְּלֹא תְבוּנָה.
 לֵיד בֵּית הַסֵּפֶר שֶׁל אִימִילִיוֹס, נֶפֶחַ רָדוּד
 יִפְסֵל וַיִּחֲשֹׁף בְּבִרְוֹנָה צִפְרָנִים וּשְׁעֵרוֹת רִכּוֹת.
 הוּא נִכְשֵׁל בְּמִלֻּאֲכָתוֹ, כִּי לְהִרְכִּיב אֶת הַשָּׁלֶם לֹא יָדַע.
 וְאֲנִי לֹא אֲבַקֵּשׁ לִהְיוֹת כְּמוֹתוֹ, אִם שׁוֹאֵף אֲנִי לְשִׁלְמוֹת,
 כֶּשֶׁם שֶׁלֹּא אֶרְצֶה לְהַעֲרִץ בְּשֵׁל עֵינַיִם שְׁחֵרוֹת
 וּשְׁעֵר שְׁחֹר, בְּעוֹדֵי חַי עִם אֵף עֵקֶם.
 אַתֶּם הַכּוֹתָבִים, בָּחֵרוּ עֲבוּרְכֶם אֶת הַחֲמֹר הַהוּלָם
 לְכַחֲכֶם וְהִרְהֵרוּ מְשֻׁכּוֹת מֶה כְּתַפִּיכֶם תִּסְרְבָנָה לְשִׁאת,
 וּבִמָּה תִּהְיֶינָה חֲזָקוֹת. זֶה אֲשֶׁר בּוֹחֵר אֶת הַנוֹשֵׂא
 בְּהֵתָאֵם לִיכּוּלוֹתָיו, לֹא תִטֵּשׁ אוֹתוֹ הִרְהִיטוֹת וְלֹא הַסֵּדֵר הַבְּרוּר.
 אִם אֵינִי טוֹעָה, הַמַּצְיָנוֹת וְהַחֵן שֶׁל הַסֵּדֵר יִהְיוּ בְּזֹאת –
 לְהַגִּיד תִּכְךָ וּמִידָא אֶת הַדְּבָרִים שֶׁחִיָּבִים לְהֵאמֹר תִּכְךָ וּמִידָא

וּלְדַחֲתוֹת דְּבָרִים רַבִּים לַעֲת עֲתָה, וּלְהַנִּיחֵם בְּצַד.
שְׂיֵאֵהָ כֶּה, שְׂיִבּוּז כֶּה, הַיּוֹצֵר שֶׁל הַשִּׁיר הַמְבֹטָח. [...]

כְּפִי שְׂעִירוֹת מִתְחַלְפִּים דֶּרֶךְ עֲלֵיהֶם בְּמִרוּצֵת הַשָּׁנִים –
הָרֵאשׁוֹנִים נוֹשְׂרִים. כֶּה עוֹבֵר זְמַנוֹ שֶׁל דוֹר הַמְּלִים הַיָּשָׁן,
וּכְטָקֶס הַנְּעוּרִים פּוֹרְחוֹת מְלִים שְׁנוּלְדוּ זֶה עֲתָה וּמִשְׁתַּלְטוֹת.
אֲנַחְנוּ מְכַרְחִים לָמוֹת, אֲנַחְנוּ וּמַעֲשִׂינוּ. כֶּה גַם הֵיכַל שֶׁהִתַּר
אֶל תוֹךְ הַיִּבְשָׁה וְסוֹכֵךְ עַל סְפִינוֹתֵינוּ מִרוּחוֹת הַצָּפוֹן –
מַעֲשֵׂה מְלָכִים. כֶּה גַם בָּצָה עֶקְרָה, שֶׁהוֹכְלָה זְמַן רַב
בְּמִשְׁוֹטֵי סִירוֹת, מְזִינָה עֲתָה עָרִים שְׁכָנוֹת וְחֻשָׁה בְּכַבֵּד הַמַּחְרָשׁוֹת
וְכֶה גַם נָהַר שֶׁשָּׁנָה אֶת מִסְלּוּלוֹ עוֹיֵן הַתְּבוֹאוֹת
וְנַעֲשֵׂה לָמוֹד דֶּרֶךְ יוֹתֵר טוֹבָה. מַעֲשִׂים אֲנוֹשִׁים יִדְעוּ אֶת סוֹפָם
וְלֹא לְנֹצֵחַ כְּבוֹדֵן שֶׁל הַמְּלִים וְחִשְׁבֹּתֵן הַמִּשְׁגָּשְׁגֶּת יַעֲמְדוּ.
מְלִים רַבּוֹת תּוֹלְדָנָה מִחֻדָּשׁ, אֵלֶּה שֶׁכָּפַר מִתּוֹ וְתִמְתְּנָה,
אֵלֶּה שֶׁעֲתָה הֵן בַּתְּהִלָּתָן, אִם יִרְצֶה בְּכֶה הַדּוֹבֵר –
וְהָרִי שֶׁבִּידוֹ הַהִחְלָטָה, הַסְּמִכוֹת וּמִסְכָּמֶת הַדְּבוּר. [...]

שִׁירָה הִיא כְּמוֹ צִיּוֹר – חֵלֶק יִשְׁבֶּה אוֹתָהּ אִם תַּעֲמֹד קְרוֹב
וְחֵלֶק יַעֲשֶׂה זֹאת אִם תַּעֲמֹד בְּמִרְחָק.
הָאֶחָד אוֹהֵב אֶת הַחֻשָּׁה, וְהַשֵּׁנִי מִבְּקֵשׁ אֹר יוֹם –
זֶה שֶׁאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִלֵּהָב הַמִּבְקָר.
הָאֶחָד מַעֲנֵג פַּעַם אַחַת, וְהַשֵּׁנִי יַעֲנֵג עֶשֶׂר פַּעַמִּים, וְאֵף יוֹתֵר.
הוּא גְדוֹל הַצְעִירִים, אֵף שֶׁחֲנֹכֶת בְּקוֹל אֲבִיָּה
לְדֶרֶךְ הַיָּשָׁר, וְאֵף שֶׁיֵּשׁ לָהּ גַם מַחֲשָׁבָה עֲצֻמִּית, הַקָּשָׁב לְדְבָרֵי אֵלֶּה,
וְזָכַר – בְּתַחוּמִים מְסִימִים בִּינוּנוֹת הִיא נִסְבָּלָת,
וּבְקָלוֹת יְכוּלָה לְהִסְלֹחַ. מִשְׁפָּטָן אוֹ עוֹרָה דִּין בִּינוּנִי
עוֹמֵד בְּפַעַר מִשְׁמַעוֹתֵי מִמְסָלָה הָרְהוּט,
וְאֵין הִבְנָתוֹ רַבָּה כְּשֶׁל קִסְקָלִיוֹס אוֹלוֹס,
אוֹלָם עֲדִין הוּא בַּעַל עֶרְוָה. לְמִשׁוֹרְרִים לֹא הִתִּירוּ לִהְיוֹת בִּינוּנִים,
לֹא בְּנֵי הָאָדָם, לֹא הָאֱלִים וְלֹא בָמוֹת הַפְּרָסוֹם.
כְּמוֹ שֶׁמִּנְגִּינָה בְּלִתִּי מְאֻזָּנָה, בְּשֵׁם מֶרְכֵּז
וּפָרָג בְּצַפּוּי דְּבִשׁ סִרְדִּינְאִי פּוֹגְמִים בְּסַעֲדוֹת מִהֲנוֹת –
שֶׁהָרִי סַעֲדָה נִעְרַכְתָּ יָפִי גַם בְּלִי זְוָעוֹת שְׂכָאֵלָה –
כֶּה גַם שִׁיר טָרִי שֶׁנִּכְתַּב לַעֲנוּג הַנִּפְשׁוֹת,
מִדְּרָדֵר אֶל תְּהוֹם אִם חָרָג וְלוֹ בְּמַעַט מִהִפְסָגָה.

מי שאינו יודע לשחק, שומר מרחק מהמגרש של הגדולים
 וחובבן לא יתחרה במשחקי כדור, דסקוס וחשוק,
 שמא הקהל הצפוף סביב יפרץ בצחוק חסר מעצורים.
 ורק מי שלא יודע לכתב שורות מעז בכל זאת. והרי מדוע לא?
 חפשי בן-חפשי, ומעל לכל גם מדשן במלוא ההון
 ההולם למעמד הפרשים, נטול כל רכב.
 ואתה, לא תגיד ולא תעשה דבר בנגוד לרצון מינרזה.
 כך עליך לשפוט, זהו שקול הדעת. אם אי פעם
 בכל זאת תכתב משהו, הביאו אל האזנים של מיקוס המבקר
 ושל אביה ושלי, ומשך תשע שנים יצנע
 בבידתך על גבי גליונות קלף ערוכים. מה שלא פרסמת
 אפשר יהיה למחק, אך קול ששחרר לא נתן להשיבו. [...]

האם שיר מברך הוא תולדה של כשרון או שמא של מימנות?
 זאת השאלה שנשארה, ואני לא רואה מה מועילה למדנות
 נטולת כשרון שופע, ומה מועיל כשרון בלתי מלטש.
 כך הבט אחד תלוי בחזקו של האחר, ובא עמו בברית.
 מי שחושק לגעת בפסגה הנכספת בערגה
 סבל והתאמן רבות כילד, הזיע ורעד,
 נמנע מתענוגות ויין. החלילן שמתחרה בנגינה
 במשחקים הפיתיים, קדם לכן למד בפחד ממורו.